

AKİF MARİFLİ*Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmlər doktoru
programı üzrə dissertantı
akif.marifli@gmail.com*

Azərbaycan

TERRORİZM VƏ MEDIA: QARŞILIQLI TƏSİR*Açar sözlər: media, terror, terrorizm, təsir, məlumat, təhlükəsizlik, nəzarət, qorxu, akt, təşkilat***Giriş**

Müasir terrorizmin yayılmasında və həmçinin qarşısının alınmasında mühüm amil kütləvi informasiya vasitələrinin, o cümlədən elektron medianın inkişafıdır. Bir terror hücumu edildikdən sonra bütün dünyada əks-səda doğurur və bütün dünya ictimaiyyətinin diqqətini mətbuat vasitəsilə cəlb edir. Qəzet, radio və televiziya olmadan terroristlər bu cür diqqəti cəlb etməz və qorxu mühiti yarama bilməzlər və belə olan halda kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə etməklə terrora kütləvi şüurun manipulyasiyası üçün bir vasitə yaratmış olur. Yaxud hər hansı bir terrorun qarşısını almaq və ya onun ağır nəticələri barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaqda kütləvi informasiya vasitələrinin və elektron medianın rolu müstəsna dır.

Terrorizm və media hər zaman bir-birləriylə qeyri-rəsmi münasibətdə olan iki fərqli ünsürdür. Hər ikisinin də irəli sürükləri məhsulun bir alıcısı var. Terroristlər diqqəti cəlb edir, ictimaiyyət tərəfindən tanınır, hakimiyyət tərəfindən bir qüvvə kimi qəbul edilir və hakimiyyət ilə dialoqa girir, eyni zamanda hakimiyyətdən hörmət və legitimlik qazanmaq istəyirlər. Bundan əlavə, ictimaiyyəti onlardan xəbərdar etməyə, qorxu yaratmağa, gündəmdə qalmağa və qanuni əsas yaratmağa çalışırlar ki, burada əsas rol məhz medianın üzərini düşür.

Terror aktlarının əsas məqsədi medianın diqqətini cəlb etməkdir. Terrorizm mediadan istifadə edərək sosial çirkinlik yaratmağa çalışsa da, media da öz növbəsində reyting baxımından terror hadisələrini üstələyir və manipulyasiya materialı hazırlayaraq eyni mənzərələri manşetə çıxarır. Bununla da media özü üçün reyting və

maddi qazanc əldə edir. Hətta, demək lazımdır ki, mediada hadisələr dramatikləşdirilərək qan, göz yaşı və ağrı kimi iztirablı mənzərələrə təsvir edilir. Nəticədə qorxu cəmiyyətə vurulur. Təəssüf ki, bu cür pis hadisələr həmişə media üçün ən yaxşı xəbər olaraq görülür.

Qarşılıqlı əlaqə

Müasir terrorun xüsusi "reklam" xarakteri və kütlələr arasında çaxnaşma yaymaq istəyi, həmçinin terrorun nümayiş təsirini maksimum sayda insanlara yönəltməkdə mühüm faktor mətbuatın inkişafı amilidir. Qeyd etmək lazımdır ki, ilk olaraq terror aktları taktik xarakter daşıyırdı və onların əsas məqsədi bir şəxsin siyasi sui-qəsd olması və bütövlükdə əhaliyə deyil, dövlətin hakim dairələrinə təsir etməsi idi. Bu gün terrorçuların əsas hədəfi TV ekranlarının da işğaldırılmasıdır.

Terrorizm-media dediyimiz münasibət simbiotik bir əlaqədir; yəni iki ayrı qrup, terrorizm və media qruplarının bir-birlərindən qeyri-rəsmi şəkildə faydalandıqları bir əlaqəyə əsaslanır. Terrorizmlə mübarizədə hadisələrin əsl canlı reallıqlarını formalaşdırma və dəyişdirə biləcək əsas oyunçu məhz mediadır. Bu gün terror təşkilatları tez-tez hərəkətlərini medianın diqqətini cəlb etmək üçün bir şəkildə təşkil edirlər. Terror təşkilatları üçün media çaxnaşma atmosferi yaratmaq, investisiya və turizm sahəsindəki bir ölkənin iqtisadi nüfuzunu itirmək və dövlət qurumlarına inamı azaltmaq üçün təsirli bir yoldur.

Terroristlərə müsahibə vermək, çox vaxt bunu doğru hesab etməyə və medianın mürəkəbliliyini inkar etmək istəyi ilə hakimiyyətə qarşı mübarizə aparən ictimaiyyəti şoka sala bilər. Terrorist Qrupları ilə ünsiyyətdə olan Bri-

gittə Nacos vəziyyəti aşağıdakı ifadələrlə ümumiləşdirmişdi: "Müsbəhbin terrorçu yaxud ona simpatiyasına qarşı sərt olub-olmaması fərq etməz. Terrorçudan nüfuzlu media nümayəndələri tərəfindən müsəhəb alınması və "ictimai müzakirələrdə verdiyi töhfəyə diqqət yetirən biri kimi qəbul edilməsi sadəcə insanı qanuni bir siyasətçi səviyyəsinə qaldırır" [5, 66].

Kütləvi informasiya vasitələri, şübhəsiz ki, Britaniyanın keçmiş Baş naziri Marqaret Tetçerin məşhur sözlərində tez-tez "terrorun oksigeni" adlandırılan bu məsələnin mərkəzində dayanır. "Terror hücumları, tez-tez elektron medianın və beynəlxalq mətbuatın diqqətini cəlb etmək üçün diqqətlə xoreoqrafiya edilir. Təbii ki, terrorizm əsl qurbanlara deyil, məhz onu izləyən insanlara yönəlib".

Terror aktının ilk anlarında media, əksər hallarda, dövlət orqanları kommunikasiya qurana qədər vətəndaşlar üçün ilk məlumat mənbəyi hesab olunur. Buna görə də onların missiyası vacibdir: ABŞ-ın Corc Mason Universitetinin müdaxəssisi Frank Seson-ni sözləri bu tərzdə ifadə edir: "aydın, dəqiq, sürətli və məsuliyyətli məlumat" təmin etmək. Məqsəd vətəndaşlara rəsmi xidmətlərlə (polis, fəvqəladə hallar üzrə böhran mərkəzi və s.) birlikdə və ya paralel olaraq təhlükəsizliyini təmin etməkdə kömək etməkdir [10, 8].

Terrorçuların fəaliyyət seçimlərində uğur qazanmaq üçün mediaya üstünlük verirlər. Çünki hər şeydən əvvəl, onların nə qədər böyük və güclü olduqlarını ictimai rəydə nümayiş etdirmələri terrorçular üçün çox əhəmiyyətlidir. Şübhə yoxdur ki, bu, pərəstişkarları qarşısında böyük bir mənavi həvaslandırıcı effekt yaradır. Bundan başqa, terror təşkilatlarının "düşmən" olaraq gördükləri kütlələrdə kütləvi qorxu və vahimə yaradaraq bu qarəsizlik və ümidəsizlik mühtitindən çıxmaq niyyətlərini olduqca aydın məsələdir. Digər tərəfdən isə bəlkə də ən vacib məqsəd cəmiyyətə bu təsirləri yaratmaq istəyidir.

İnformasiya cəmiyyətinin inkişafı xüsusi xidmət orqanları ilə terrorçular arasında mübarizədə yeni kütləvi informasiya vasitələri, qlobal şəbəkə, rəqəmsal texnologiyalar və s. vasitələr media terrorizminin həyata keçirilməsində ən son və ənənəvi medianın məhərrətlə istifadə

etməklə, hətta ən kiçik terrorçu qrupların üstünlüyünü təmin etmiş oldu [8, 130-138].

Müstəqil media istənilən səviyyədə cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynayır. Nəzarətdən azad olmaq, müəyyən bir hadisə haqqında obyektiv məlumat ötürmək, bir vəziyyətdə insanların xeyrinə, digərində isə zərərinə xidmət edə bilər. Belə ki, terrorçuların əlində silah olmaq, çaxnaşma və şiddət yaymaq, sosial sabiliyyəni pozulmasına, millətlərə münəqşələrin, həmçinin cəmiyyətdə dağıdıcı hadisələrin (depressiya, dövlət etinasızlığı və s.) töhfə verməsinə səbəb olur.

Bu proseslər təkcə müasir cəmiyyətlərin qloballaşması və informasiyalaşdırılması, məlumat ötürülməsinin yeni yollarının ortaya çıxması və yayılması ilə deyil, həm də demokratiyanın inkişafı ilə əstəklənir. Bu paradoks, insan hüquq və əzadlıqlarına riayət olunması, mediayə nəzarətin olmaması, şəxsi həyata müdaxilə edilməməsi və demokratik rejimlər üçün əsas olan digər prinsiplər media terrorizminin inkişafı üçün münbit zəmin yaratması ilə izah olunur.

Media terrorizmi, xüsusilə terror aktının birbaşa qurbanlarına təsir göstərir, o, ictimai şüura mənfi təsir göstərdiyi üçün xüsusilə təhlükəlidir. Media terrorizmi cəmiyyətin hər bir üzvünün ehtiyac duyduğu sabitlik və təhlükəsizlik hissini məhv edir. İnsanların zehindəki bir ziddiyət (daxili balanssızlıq) səbəb olan media terrorizmi cəmiyyətə xarici dəyişikliklərə zəmin yaradır. Bunlar dövlət aparatına təzyiç, millətlərə münəqşələr, depressiya və s. kimi xarakterizə etmək olar.

Üstəlik, dövlət nəzarəti təbiiqi – rabitə istifadəsinə, informasiya axınlarına nəzarət, media fəaliyyəti və s. nöinki problemi həll etmir, həm də bu, ölkədə demokratiyanın gələcək inkişafını şübhə altına alır və daha da dərin mənfi təsirə səbəb olur. Belə olan təqdirdə, cəmiyyət təkcə təhlükəsizlik hissini deyil, əzadlıq hissini də itirir. Burada nəzarət qorxu yaradır ki, bu da təkcə terrorçulara qarşı deyil, həm də dövlətə qarşıdır. Üstəlik, əksər hallarda dövlətdə qlobal nəzarət sisteminin yaradılması böyük əməy tələb edir. Bu vəsait dövlət büdcəsindən ayrılır, buna görə xərclərin digər sahələri – bir qayda olaraq, sosial (sosial təminat, səhiyyə, təhsil və s.) əziyyət çəkir. Bu proses problemi daha da

ağırlaşdırır. Media terrorizmi təsirinə cəmiyyətin təhlükəsizliyini təmin etmək hər bir insanın təhlükəsizliyini təmin etməkdir. Buna yalnız texniki vasitələrlə (məlumat ötürmə vasitələrinə, internet məkanına və s.) nəzarət etməklə nail olmaq mümkündür deyil.

Digər tərəfdən, KİV-lərin terrora münəqşətdə məlumatların məsuliyyətli və vətənpərvər şəkildə, dövlətə dəstəkləyərək yayılmasını təmin edərsə, nəticədə cəmiyyət bir araya gələrkə ümumi təhdidlər və terrorizm qarşısında birləşər, bir terror təşkilatına silahı atmasına təzyiç edə bilər. Məsələn, 12 mart 2004-cü ildə Madrid küçələrində terrorizmə etiraz edən bir milyonda çox insan ETA-nı tərkisilət etməyə məcbur etdi [3]. Media və terrorizm kontekstində ən çox diqqət çəkən mövzular terror hadisələri barədə məlumat verən jurnalistlərin bu hadisələri necə təsvir etməsi, şərhçilərin və köşə yazarlarının ifadələrini necə qurmaları və terrorla əlaqəli hansı fikir və ya görüntülərin dəfələrlə vurğulanması, xəbərlər, tarazlıq, obyektivlik, dəqiqlik və s. Bundan başqa fərqli ölkələrin KİV-nin eyni terror hadisəsinə necə təsvir etməsi, terror aktları qarşısında xəbərlərin necə qurulması, terror hadisələri ilə bağlı xəbərlərin cəmiyyətə necə təsir etməsi kimi məsələlər də məhz medianın qarşısında duran prioritet məsələlərdəndir.

Türkiyəli tədqiqatçı Hüseyin Bilir "Terör, Mediya və Dövlət" adlı əsərində terrorizmdə istifadə olunan dilin üstünlücnə vacib olduğunu və terror aktlarını törədənlərin şəxsiyyətlərinin qurulmasında nə dərəcədə təsirli ola biləcəyini vurğulayaraq dilin istifadəsinin vacibliyini vurğulamışdır. Bilir, terror təşkilatlarının medianın reportaj funksiyasından istifadə etdiyini də vurğulayaraq terrorun medianın bir alət kimi istifadə etdiyini qeyd etmişdir [2, 53-67].

Qarşıqlıq təsiri

Media terrorizminin ictimai şüura yönəlik mənfi təsirinə qarşı mübarizə aparmaq üçün, terrorçuların əlində olan, hədə-qorxu, həblə, könüllü və ya məcburi vəsaitə, bir sözlə, mediayə təsir göstərən əsas metoddan başlamaq lazımdır. Bu da öz növbəsində vətəndaşın məlumatlılığını, terrorizmin səbəblərini, digər millətlərə sədiqliyini, etiqadlarını, adətlərini, media savadını düzgün təmin etmək (məlumat axınlarından istifadə edərək özünü idarə etmək cəhd-

lərinə qarşı durmaq bacarığı), o cümlədən, dövlətə gücnə və digər bu kimi komponentlər cəmiyyəti qorumaq üçün bir sistem qurmağa kömək edəcekdir.

İndi isə praktiki nümunələrə keçə bilərik. XX əsrin ikinci yarısının silahlı qarşıdurmaları əsasmetrik münaqişə kimi təsnif edilir, bu da iki qeyri-bərabər tərəfin mübarizəsi deməkdir. Üstəlik, birinin gücü eyni zamanda zəifliyini də göstərir. "Asimmetriya" – amerikalı strateq Stiven Metzə görə, rəqibdən fərqli və öz üstünlüklərindən maksimum istifadə etmək, düşmənin zəif cəhətlərindən faydalanmaq, öz əlində təşəbbüslər olmaq və ya daha çox hərəkət əzadlılığı əldə etmək üçün istifadə edilən təşkilatlanma və düşüncə tərzidir [7, 1-2].

Asimmetrik müharibənin zəif iştirakçısı, ciddi silahları olmadığından milli və mədəni simvolların məhv edilməsi (Nyu-Yorkdakı akiz küllələr), gözlənilməz terror əməliyyatları və media vəsaitilə ictimai rəyə təsiretək kimi vasitələrlə əl atmaq məcburiyyətində qalır. Milli rəzlərin məhv edilməsi ciddi itki və ya strateji nəticələrə səbəb ola bilməz, ancaq cəmiyyətin mənavi və psixoloji vəziyyətinə əhəmiyyətli dərcədə təsir göstərəcəkdir. Buna görə də, media vəsaitilə ilə terrorizmə qarşı mübarizə və yeni görüntülərin yaradılması çox vacibdir.

Misal olaraq qeyd edə bilərik ki, media faktlar və dram ilə maraqlandır və terrorçular bunu təmin etməyə hazırdırlar. Bu halda hər iki tərəfin maraqları təmin olunur. Məntiqi bir sual meydana çıxır – əgər dövlətlər terrorizmə qarşı müharibədə qalib gəlmək istəyirsə, burada ictimai rəy formalaşdırın əsas silah mediadır, onda terrorçuların dağıdıcı hərəkətlərini psixoloji cəhətdən yatırmaq üçün kütləvi informasiya vasitələrinin köməyi ilə necə zərərsizləşdirmək olar?

Araşdırılaraq göstərir ki, tədqiqatçılara terrorçular üzərində qələbə barədə sual verdikdən sonra bu qələbənin mümkünlüyünə şübhə edirlər. Digər tərəfdən, terrorizm bir fenomendir və müəyyən bir qrup insanları deyildir. Bu o deməkdir ki, media məkanında bu fenomen qeyd edildiyi müddətdə mövcud olacaqdır. Tədqiqatçılar, məsələn, terrorçuların adlarını bu problemin həll yollarından biri kimi onların gizlətməkdə görürlər. Məsələn, 11 sentyabr terror hücumundan sonra böyük televiziya kanallarının

(ABC, CBS, NBC, CNN, Fox News) müxbirlərindən Osama bin Laden və silahdaşlarının ifadələrinin yayımının məhdudlaşdırılması istənilmişdir.

Media terror hadisələrində bir vasitə kimi

Nəzərə almaq lazımdır ki, terrorçuların mesajlarında açıq təşviqədən kodlanmış mesajlara qədər hər şey ola bilər. Burada təhlükəsizlik və məlumat azadlığının ziddiyyəti kimi bir problemə qarşılaşırıq. Bu həm ərazi təhlükəsizliyini, həm də cəmiyyətin mədəni sağlamlığını nəzərdə tutur. Terrorizmə qarşı mübarizədə ilk təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə hökumət ekstremal tədbirlərə - senzurağa gedə bilər. Lakin demokratik psixologiyaya görə, faktların qarşısını almaq vətəndaşların məlumat almaq hüququnu pozur [6, 123].

Buna görə də, terrorçular və onların hücumları barədə mediada məlumatların yayılmasını tamamilə məhdudlaşdırmaq mümkün olmadığından, yuxarıda göstərilən terrorçuların terror məqsədlərinə çatmasına kömək etməyə, lakin hadisələrin adekvat qavrayışının formalaşmasına kömək edəcək xüsusi qaydalar hazırlamaq lazımdır.

Medianın vasitəçilik funksiyalarını hansı məqsədlə yerinə yetirdiyini müəyyənləşdirədiyimiz zaman başqa bir sual yaranır. Müxalifət mediası nəzərdə tutulursa, həmişə hökumətə qarşı çıxmaq üçün bir bələhə axtaracaqlar. Əgər media neytraldırsa və ya hökumətə sadıqdirsə, onda yalnız hökumətin müsbət imicini pozmayan faktlarla maraqlanırlar. Ancaq bütün hallarda, media terrorçuların zorakılıq aktlarına görə məsuliyyət daşıdırsa, həmçinin hadisələr canlı yayımlanmasa və terrorçuların ifadələrinin qeydləri yayılmasa belə, yenə də mediada danışılacaq. Onların hərəkətləri diqqət mərkəzində olacaq.

Bütün terror aktlarında orta məqsədlər var. "Diqqəti cəlb etmək" və "səsini eşitdirmək" bu hədəflərdəndir. Əlbəttə ki, "terrorizm" həm də fərdlər və geniş kütlələrə qorxutmaq məqsədi daşıyır. Çünki terrorun əsas hədəfi suverenliyi, idarə etdiyi münasibətləri hücum etdiyi qaydada sarsıtmaqdır. Buna görə hər bir terror aktı özünün verdiyi suverenliyə qarşı olan "düşüncələrini" izah etmək, həmçinin "gücünü" göstərmək istəyir. Bu baxımdan hər bir

terror aktı həm də ictimai münasibətlər baxımından "təbliğət" hərəkətidir. Bu təbliğət fəaliyyətinin üç məqsədi var: Bir tərəfdən hücum etdiyi suverenlik münasibətlərini minimuma endirmək, məğlub etmək, digər tərəfdən bu suverenlik əlaqəsi daxilindəki hədəfləri qorxutmaq və nəhayət tərəfdarlarına "mədəni ruh" verməkdir. Məhz bu üç hədəfə yalnız KİV vasitəsilə nail olmaq olar. Bu səbəbdən, qaçırma, girov götürmə, təyyarənin qaçırılması kimi terror aktlarının əksəriyyətində terrorçuların "məsajları" nı ictimailəşdirmək və aksiyaya son qoymaq üçün təklif olunan şərtlər arasında media birinci yeri tutur. Bu zaman terrorizmə qarşı mübarizədə ilk növbədə kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyəti gündəmə gəlir. Burada KİV-nin hadisələrin gedişatına həssas yanaşması, mübarizə metodlarının düzgün aparılması baxımından zəruri məsələlərdəndir. Belə ki;

Birincisi, hadisə nə qədər böyük olarsa, qorxunun da miqyası cəmiyyətdə geniş olar.

İkincisi, terrorçuların gücü nə qədər şişirdilsə, bu qorxu və davamlılıq da bir o qədər uzun çəkar.

Üçüncüsü, hücum edilən hədəfin səlsəfi və ideoloji əsaslarını nə qədər tənqid edilsə, terror aktı bir o qədər özünü nüfuz qazandır.

Bu ümumi prinsipləri nəzərə alaraq, terror aktı ilə ictimaiyyəti maarifləndirmə vəzifəsi ilə qarşılaşan kütləvi informasiya vasitələrinin qarşısında dilemmalar bütün çıpaqlığı ilə ortaya çıxır:

Bu, əgər hədəfin əvvəlkindən daha böyük edirsə, terrorizmə xidmət etməyi olacaq və əgər olacağından kiçik olsa, funksiyasını yerinə yetirməyi vəziyyətə düşəcəkdir.

Terroristlərin düşüncələrini xalqa çatdırarsa, terrorizmə kömək edər, etməzsə, xalqı maarifləndirmə funksiyasını laqeyd edər.

Bəlkə də terrorun ən böyük təhlükəsi və ziyanı budur: Hədəfini özünə bonzar üsullardan istifadə etməyə məcbur etmək onun sosial münasibətlərinin tamamilə pozulmasına səbəb olur.

Mediaya nəzərət terrorizmə mübarizədə ən təsirli silahlardan biridir. Tarixdə Hitler, Stalin və Mao kimi diktatorlar tərəfindən bu cür metodlardan istifadə edilmişdir. Açıq və demokratik cəmiyyətlərdə isə mediaya yönəlmə

ləziyq üsulları ilə terrorizmlə mübarizə aparmaq mümkün deyil.

Dövlət qurumlarının ümumiyyətlə mediadan gözləntiləri aşağıdakı kimi sıralana bilər:

- Dövlət siyasətini dəstəkləyən medianın zərərliliyi, yəni KİV həmişə qurulmuş siyasi hakimiyyətə bağlı olmalıdır.

- Terror hadisələrinin baş verdiyi andan etibarən media sürətlə gündəmə gəlir və hadisənin şiddətindən uzaqlaşır;

- Terroristləri əsir liderlər və ya qəhrəman kimi deyil, cinayətkar kimi təqdim etmək,

- İctimaiyyəti çaxnaşma havasından uzaqlaşdırmaq,

- Media dominant və ya geniş yayılmış mədəni və siyasi dəyərlərə qarşı çıxmamalıdır,

- Dövlət orqanlarına bu işdə dəstək olmaq, dövlət üçün mübarizə fəaliyyətini tənqid etməmək və nəticədə dövlətin institusional imicini zəiflətməməkdir [1, 21-44],

- Senzura praktikası bu prinsiplərin etibarlılığını təmin etmək üçün qanuni və əsaslıdır.

- Rəsmi siyasətdən xoş olan məqama qarşı yolverilməz hücumlar, həmçinin mədəni qaydalarla əməl edilməməsi cinayət əməlləridir.

- Rabitə vasitələrinə xüsusi mülkiyyət yalnız bu şərtlərə uyğun olduqda qəbul edilə bilər.

- Digər tərəfdən, sadələşdirmələrimizin tam əksinə olaraq, terrorçuların mənafeyinə xidmət edərək cəmiyyəti terrora səsləyən qara medianın fəaliyyətini əngəlləməyə və bu sahədə anti-terror mübarizə ilə bağlı ictimaiyyətin maarifləndirilməsi istiqamətində təbliğət xarakterli yazılar dərc etmək.

Ümumiyyətlə, medianın baş verənlərə görə ilk növbədə məsuliyyəti olması da, şüursuz terror xəbərləri terror təşkilatlarına töhfə verir və bu şüursuz jurnalistika da medianın işini çətin vəziyyətə salır. Medianın nə etməsi, terror təşkilatları tamamilə təbliğ etməyə bir şəkildə ictimaiyyətə məlumat vermək vəzifəsini yerinə yetirməkdir. Lakin unutmmaq lazım deyil ki, bütün bunlar tək "peşqar jurnalistikanın etik prinsipləri" ilə deyil, hər bir media kanalının "ideoloji meyilləri" ilə müəyyən edilir. Media, terror əməliyyatları zamanı xüsusən girovların qorunması və ya təhlükəsizlik qüvvələri əməliyyatlarının təhlükəsizliyinin təminatı üçün

məlumatların yayılmasının prinsipini qoruma və bunun mənfəi təsirini minimuma endirmək üçün məlumat vermək hüququnu və vəzifələrini balanslaşdırmaq bacarmalıdır. Bununla belə, jurnalist etikasını "insanlıq duyğusunu" tələb etsə də, bu, jurnalistikanın vacib funksiyasını poza bilməz, bu da cəmiyyətin əhval-nühiyyəsindən və ya hakimiyyətin əmrlərindən qorxmadan ictimai marağ mövzularını barədə məlumat vermək imkanlarını balanslaşdırır [9, 29-30].

Terror aktları barədə məlumat verməyin mənfəi nəticələrini aşağıdakı kimi sadalamaq olar:

- Terroristlərlə fikir bildirmək üçün bir mühit hazırlayaraq dövlətin nüfuzunu sarsıtmaq.

- Terror aktının digər qruplar və ya şəxslər tərəfindən xəbərlərə məruz qalmasını təqdim.

- Terror aktı bitməsə, təhlükəsizlik qüvvələrinə meydan oxumaq girovların həyatına təhlükə yarada bilər.

- Terror aktı davam edərsə, qərar verənlərə mənfəi təsir göstərə bilər.

- Xəbərləri tez-tez təkrarlamaq terrorçulara əhval-nühiyyə verə bilər.

Məlumatların sərt şəkildə işlənməsi, məsələn, simvolik böhranı idarə etmə, cazibə və empatiya, media və xüsusən TV xəbər lövbərləri və "tweeter"lər ictimai rəyi də inandırmaq üçün xüsusi vasitə hesab olunur. Onların tonu və seçdikləri sözlər və görüntülər yalnız çaxnaşmanın qarşısını almağa kömək etmir, həm də ictimaiyyətin şüurlu hücumların günahkarları ilə əlaqəli olan şəxslərə və ya qruplara qarşı qisasın qarşısını alır.

Nəticə

Qeyd etmək lazımdır ki, 11 sentyabr hücumlarında terrorçular hər iki təyyarəni cəmiyyətə vura biləcəkləri təqdirdə, onlar ilk təyyarədən sonra gözlənilirdi və media hadisəsi ölkənin hər yerində canlı yayımlanana qədər ikinci təyyarəni vurmuşdular. Bu nümunədə, terror təşkilatı, xəbəri təqdim etmək istəyənlər media üzərindən izdihamlı bir səs-küy yaratdı. Lakin, 11 sentyabr terror hücumlarından, həmçinin 2009-cu ildə Fort Hüdudakı hücumdan və 2010-cu ildə Tayms Meydanında bomba qoyulmasına bəhdən sonra ABŞ-nin daxilindəki təhdidlərə diqqət artması ilə ABŞ hökuməti 2010-cu ildə zorakı ekstremizmə

qarşı yönəlmiş sayəlorini artırdı. Burada əsasən, sosial medianın gücündən və düzgün idarə olunmasından məharətlə istifadə edərək, eyni zamanda, Əl-Qaidənin əsasını xeyli zəiflətdi və tamamilə zərərsizləşdirdi. Cəmiyyətdə Əl-Qaidəyə qarşı sonsuz nifrət hiss yaratmağa nail oldu [4, 45]. Bu vəziyyətdə ağıla gələn ilk şey medianın məhdudlaşdırılması və senzuranın tətbiqi ön plana çıxır. Ancaq əvvəldə də qeyd edilmiş kimi, azad media demokratik cəmiyyətlər üçün uyğun olmayan bir şeydir. Çünki, medianın azad olması, bəlo hadisələrin fəsadlarını ölçüyəgəlməz şəkildə daha da artırır. Lakin, mətbuat azadlığının konstitusiyaya təminatı olmadan, informasiya və rabitə azadlığına dair qanuni tənzimləmələr olmadan, mətbuata istənilən məhdudiyət ümumiyyətlə medianın demokratiyadakı rolunu yerinə yetirməsinə mane olan birtərəfli yanaşmadır.

Lakin bundan əlavə, terror xəbərlərinin müsbət nəticələri aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

- Media verdiyi xəbərlər vasitəsilə cəmiyyətin məlumat azadlığını təmin edir.

- Hadisələrdən sonra dövlətə və təhlükəsizlik qüvvələrinə qarşı yaranan biləcəklə əsassız söz-söhbətlər, dedilər-qədular və s. təbliğat işləri bloklanır.

- Medianın konstitusiyaya hüququ olan azadlıq prinsipi yerinə yetirilir.

- Bu görüntüləri izləyən vətəndaşların təhlükəsizlik qüvvələrinə qarşı inam hissi yaranma bilər.

Terror hadisələrinin mediada yayımlanmasının müsbət təsirlərindən biri budur ki, xəbərlər alan kütlələrin eyni düşüncə və hissləri yaşamaqları nəticəsində bir birlik meydana gəlməsidir. Unutmaq ki, müasir cəmiyyətdə dünya təkcə məlumata sahib olana deyil, onu düzgün təqdim etməyi və şərh etməyi bilənə məxsusdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Avşar, Z. (2002). "Terör Haberleri ve Medya", Polis Bilimleri Dergisi, C. 4, Sayı: 3-5, s. 21-44.

2. Bilir H. Terör Medya ve Devlet, İstanbul: Kültür Sanat. 2009. 175 s.

3. Bombs were Spanish-made explosives. Millions pack Madrid's streets. Saturday, March 13, 2004 Posted: 0701 GMT (1501 HKT). // <https://edition.cnn.com/2004/WORLD/europe/03/12/spain.blasts/>

4. Brian A. Jackson, Ashley L. Rhoades, Jordan R. Reimer, Natasha Landier, and etc. Practical Terrorism Prevention. Reexamining U.S. National Approaches to Addressing the Threat of Ideologically Motivated Violence. Homeland Security Operational Analysis Center (HSOAC), 2019, 335 p.

5. Brigitte L. Nacos. Terrorism and the Media: from the Iran hostage crisis to the World Trade Center Bombing. USA, Columbia University Press, 1994, 107 p.

6. Magri P. Digital Jihad Online Communication and Violent Extremism. (edited by Francesco Marone). Italy, Milano, Ledizioni Ledi Publishing. November 2019, 156 p.

7. Metz St. and Johnson V.D. Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, Strategic Concepts (Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 2001), 30 p.

8. Muftuler-Bac M. Information Societies, New Terrorism: Its Impact on International Politics [Electronic Resource] / Meltem Muftuler-BAC // Uluslararası Hukuk ve Politika. – 2007. – Cilt 3, No:9. – p.130-138

9. Terrorism and the media: a handbook for journalists. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris 2017. 110 p.

10. U.S. House of Representatives, Combating Terrorism: The Role of the American Media. U.S. Government Printing Office. September 15, 2004, Vol. 4, 72 p.

Summary

Akif Marifli

Terrorism and media: interaction

The article is dedicated to the relationship between the media and terrorism. It highlights the interaction between terrorism and the media as two distinct elements that have always been inextricably linked. Interesting findings of Western researchers were considered and the essence of the issue was analyzed. Mostly explained, differences between studies. The article focuses on how terrorists turn to the media to prove their presence in society and gain a foothold, and how to make the most of modern media. One of the urgent and painful problems of the time is that terrorists prefer the media to succeed in their choices. At the same time, the article provides an interesting analysis of the different approaches of relevant researchers to the issue. The topic of the article is very relevant, as it is sensitive both locally and globally.

Keywords: media, terror, terrorism, influence, information, security, control, fear, act, organization

Резюме

Акиф Маришли

Терроризм и медиа: взаимодействие

Статья посвящена взаимосвязи медиа и терроризма. В нем подчеркивается взаимодействие между терроризмом и средствами массовой информации как два отдельных элемента, которые всегда были неразрывно связаны. Были рассмотрены интересные выводы западных исследователей и проанализирована суть проблемы. В основном объясняются, различия между исследованиями. Статья посвящена тому, как террористы обращаются к средствам массовой информации, чтобы доказать свое присутствие в обществе и закрепиться, и как максимально использовать современные средства массовой информации. Одна из насущных и болезненных проблем того времени заключается в том, что террористы предпочитают, чтобы медиа преуспели в своем выборе. В то же время в статье представлен интересный анализ различных подходов соответствующих исследователей к данной проблеме. Тема статьи очень актуальна, так как она чувствительна как локально, так и глобально.

Ключевые слова: медиа, террор, терроризм, влияние, информация, безопасность, контроль, страх, действия, организация